AYVALIK BELEDİYESİ

kidonya

kültür sanat dergisi

sayı: 3
kasım
aralık
2013

Desen: Arif Buz

AYVALIK'I ANLATMAK

Cunda, ne zaman üzgün değildi ki? Güzel kokulu Ada'nın güzü, belki daha yakındır ağıtlara. Şiir üzülür elbette gidenlere, gidenlerin bıraktığı boşluklara. "Zeytin arasına saklanan bir avuç acı çekirdeğin anısını bilse bilse yine şiir bilir" ne de olsa. Turgut Baygın bunu dedi ya, şiir martı oldu da dolanıp durdu Ayvalık'ın ve Cunda'nın göğünde. Karşıda bir kadın vardı çünkü; adı Eleni'ydi. Şiirdi; gurbetin şiiri. Kopardılar onu Cunda'dan. Şiirin gücü onu geri getirmeye yetmedi. Gözyaşlarıyla ıslanan imgeleri de o kadın göremedi. "Evi, bahçesi, sokağı, sevdası, yolculuğu; yokluğu..." bin film karesidir Eleni'nin. Şiir gitse ve karşıdan bize o kadının düşünü getirse... Kapıyı, pencereyi açık bıraksak... gidenler gelir mi? Kilidi sustursak. Anahtarı döndürmesek. Çıkagelir mi ölüler, bizi bırakıp gidenler? Şiir gitse uzaklara, Eleni'yi bulur mu? Yaşıyor mudur sevdasıyla, Eleni, "hayattan iki şiir dizesi alacağı" olduğunu biliyor mudur? Bırakıp gittiği kasabada hiçbir değişiklik olmadığını duysa, sevinir mi? Oysa dünya değişiyor, bırakıp gittiği kasaba, sokağı, komşuları mı değişmeyecek? Evinin, sokağının, zeytinin, poyrazın, narla incirin selamını götürse şiir, Eleni geri gelir mi? Yeni komşularını merak eder mi? "Zeytinleri gençtir, inciri biraz yaşlı" bu kasabanın. "Bir zeytin yaprağı gibi git, şiir." "Bir papalinanın ağzı gibi git, şiir." Çalkantılı bir deniz olarak yeniden doğup gel. Grek ağzıyla konuş, unutulmaz iki dize söyle. "Bir avuç zeytin çekirdeğinin, dünyanın en kalabalık ağrısı olduğunu" söyle bize. "Üzerimizde bu yalnızlıkla ölmeyelim" biz de. Turgut'un "Şiir Ayvalık'ta"nın açılış konuşması beni alıp nerelere götürdü.

*

Mitos Diyarında Çağdaş Bir Kültür Odağı: Ayvalık'tan Bir Masterclass Öyküsü (2008) kitabını bulmak hiç de kolay olmadı. Unutulmuş bir kitap mıdır bilmiyorum ama benim için çok yeni. (Efnan olmasaydı haberim olmayacaktı.) Filiz Ali'nin kurduğu *Ayvalık Uluslararası Müzik Akademisi'nin On Yılı*'nı ele alan bu kitapta kasabanın geçmişine ilişkin ne çok anı, belge, fotoğraf var! 1998-2008 yılları arasını kapsayan kitabın ana gövdesine Enis Batur'un Filiz Ali'yle yaptığı söyleşi ağmış. Aralarda anılar, gözlemler... Daha çok müziğe yansıyan Ayvalık ya da Ayvalık'taki müzik ve müzisyenler ele alınmış ama Ayvalık yaşamından kesitler de göze çarpıyor anılarda. İlhan Usmanbaş, "Ayvalık'ta çalma söyleme dönemi olduğunu çok iyi" anımsıyor. "Sakin gecelerde genelde şarkılar, gazeller duyulur"muş. "Demek ki göç eden Ayvalık yerlilerinin müziğe aşina olduğu görülüyor"muş. "1940'lı yıllarda Ayvalık'ın Şehir Kulübü'nde ya da Tenis Kulübü'nde kendi kendine çalmayı öğrendiği akordeon ve piyanosundan yayılan nağmelerle Ayvalık'lı seçkinleri büyüleyen Kâmuran Gündemir"miş. Ömer Madra, "Cumhuriyet öncesi Ayvalık çok önemli bir ticaret limanı" diyor anılarının bir yerinde. "Mimari ve altyapıya bakıldığı zaman da çok gelişmiş bir kent olduğu görülüyor"muş. "Cumhuriyet baloları büyük şehirlerde nasıl düzenleniyor kutlanıyorsa aynı şekilde kutlanır"mış Ayvalık'ta da. "Ayvalık'la Cunda arasında sosyal doku farklılığı"na da değiniyor Ömer Madra: Bunun nedeni de "Cunda'da Girit", "Ayvalık'ta ise "Midilli" "mübadili" oluşuymuş. Orhan Peker, "Ayvalık'ta Bir Yaz Akademisi"nin kurulmasını çok istemiş. "Plâstik sanatlar, musikî, mimarî"yle başlayıp "fotoğraf, sinema, grafik, seramik" de yer alsın istenmiş bu akademide. Ama gerçekleştirilememiş bu güzel düş. Filiz Ali, "rüzgârlar memleketi" sayıyor Ayvalık'ı. "Ayvalık'ın o meşhur rüzgârları ne zaman başlasa, bu binlerce yıldır esen rüzgâr" diyor. "Kaz Dağları'ndan kopup gelir, uzaktan görürsünüz". Ayvalık'ta "Doğanın çok farklı renkleri var... Günün her saatinde denizin renginin değiştiğini görüyorsunuz..." Şahin Alpay da aynı kanıda: "Ayvalık, Türkiye'nin müstesna köşelerinden biridir" dedikten sonra, "Bunun ilk akla gelen nedeni, kuşkusuz, Ayvalık'ın olağanüstü güzellikteki doğasıdır" diyerek sözünü sürdürüyor: "Dantel gibi işlenmiş kıyıları, sizi her rüzgâra göre koruyacak adalarla dolu arşipelagosu, doyum olmaz denizi, zeytin ve çam ağaçlarıyla kaplı tepeleri ile Ayvalık, gerçekten eşi bulunmaz bir doğaya sahiptir." " 'Eski' Ayvalık'ın Ayvalık'ın nasılsa korunabilmiş, bugünlerde restore edilmekte olan evleri; bir kısmı camiye çevrilmiş katedraller; bir kısmı tamamen yıkılmış, bir kısmı maalesef yıkılmaya terkedilmiş irili ufaklı kilise ve manastırlar, Ayvalık'ın yakın geçmişindeki Osmanlı Rum tarih ve kültürünün izleridir." Bir yerlerden, günbatımın tüm renklerine sarınmış, keman, akardeon sesi geliyor. Filiz Ali'nin öğrencileri bir konsere hazırlanıyor.

*

Enis Batur, *Rakım Sıfır*'da (2012) "Yıkıntılar" üzerine kuruyor Cunda yapıları ve mübadele konusundaki düşüncelerinin gövdesini. "CUNDA, bir yarı(m)ada'dan (peş peşe ziyaret defterleri)" oluşturuyor ve uzunca bir liste çıkarıyor metni için. "Bu notları" 2006'da "gezmen mevsimi açılmadan bir ay kadar önce, kıyı kahvelerinden birinde defterine" düşüyor. Sonra da zihninde "biçim almaya çalışan bir metnin çatı taslağı"na çalışıyor. Enis, "Cunda'da, Ayvalık'ın köşesinde bucağında" başka yerlere göçmüş zamanın, yaralı mekânların, izleri silinmiş insanların... peşine düşüyor yıpranmış pek çok haritayı da yanına alarak.

Ayvalık, anlatmakla bitecek gibi değil.

Gültekin Emre

EFNAN DERVİŞOĞLU

HUZUR KASABASINDA "KIRIK BİR AŞK HİKÂYESİ"

Özgün senaryosunu Selim İleri'nin yazdığı *Kırık Bir Aşk Hikâyesi*'ni ilkin ne zaman izlediğimi hatırlamıyorum; ama "film öyküsü"ne kavuşmam, 14 Ağustos 2003 tarihine rastlar. Kuşadası'nda, "Nazilli Pazarı" diye anılan bir pazar yerinde bulmuştum onu. Ferit Edgü'nün adasından, Ada Yayınları'ndan çıkan kitaba, günün tarihini yazmışım.

"MÜDÜR: Bizim buralar güzeldir. Açıklık, deniz... Zamanla seveceksiniz." (İleri, 1983:15)

Zeytinlikler, dar sokaklar, rıhtım, denize karşı evler, kıyıya çekilmiş kayıklar... Filmin Kuzey Ege'de bir yerde çekildiğini anlamamız güç olmaz; zaten Fuat da (Kadir İnanır) 10 AZ 430 plakalı otomobiliyle dolaşmaktadır, yüzünde hikâyeden de kırık bir gülümsemeyle. Filmde Ayvalık'ın adı hiç geçmez; ama çekim için seçilen ve "bizim buralar" denilen yer Ayvalık'tır.

Kırık Bir Aşk Hikâyesi, Selim İleri'nin çok sayıdaki senaryosundan biridir; hatta "en sevdiğidir" demek, yanlış olmaz kanımca. "Sinemayı ilk kez bütün kalbimle sevdim" (İleri, 1996:178) diyen yazar, çekimler süresince ekiple birlikte Ayvalık'tadır; o günleri hep güzel duygularla anacak, anılarına aktaracaktır: "Her şey rüyayı andırıyordu. Ayvalık'ta yaz sonunu ve güz ortasını birarada yaşıyorduk. Geriye yalnız sonbahar kalacaktı. Âdeta çocuklaşmıştım. Bir on yıl kalkmıştı üstümden." (İleri, 1996:177) 1981'de çekilir film. İleri, yirmi yılı aşkın bir süre sonra, *Anılar; ıssız ve yağmurlu*'nun bir yerinde şunu söyler:

"Harikulade bir sonbahardı, Ayvalık sonbaharın bütün renklerine bürünmüştü ve yazdan hâlâ izler taşıyordu. Sevimli bir pansiyonda kalıyorduk. Hayatımın en mutlu zaman dilimlerinden biriydi. Senaryomun hayata geçişiydi, peliküle geçişi, yaşaması, canlanmasıydı ve ben buna tanıklık ediyordum. Ömer Kavur'un mesafeli yaklaşımıyla senaryodaki aşırı duygusallık da frenlenmişti." (İleri, 2002:157)

Ayvalık güzünden kalan

1982 Antalya Film Şenliği'nde beş ödül birden kazanır *Kırık Bir Aşk Hikâyesi*. En iyi üçüncü film, en iyi yönetmen, Ömer Kavur; en iyi görüntü yönetmeni, Salih Dikişçi; en iyi müzik, Cahit Berkay; en iyi yardımcı erkek oyuncu, Orhan Çağman seçilir. (Scognamillo, 2010:342) Filmin oyuncu kadrosunda ise şu isimler yer alır:

Fuat: Kadir İnanır, Aysel: Hümeyra, Bedri: Kâmuran Usluer, Neclâ: Neriman Köksal, Yavuz: Halil Ergün, Fitnat: Güler Ökten, Belgin: Özlem Onursal, Recep: Orhan Çağman, Zehra: Nezihe Becerikli, Leman: Reha Kıral, Feride: Madelet Tibet, Nevin: Leylâ Altın, Mehmet: Orhan Aykanat, İffet: Gülşen Girginkoç, Ayşe: Gülnur Akay, Meczup: Mehmet Esen, Müdür: Erol Özkök, Şadiye: Ferda Ferdağ, Ali: Osman Çağlar. (İleri, 1983:5)

Giovanni Scognamillo, *Türk Sinema Tarihi*'nde Kavur'un filmdeki yönetmenliğini şöyle değerlendirir: "... bir kasaba ortamına yerleştirilmiş bir aşk öyküsünü mutsuz ve kaçınılmaz bir sonuca vararak anlatmış; gerek kasaba atmosferini gerekse bu kasabada yaşayan kişileri hiçbir abartıya kaçmaksızın, hatta bir parça mesafeli bir bakış açısıyla yansıtmıştır." (Scognamillo, 2010:342-343)

Mutsuzluk yalnızca aşkın kahramanlarına özgü bir hal değildir, filmde. Farkında olsun ya da olmasınlar, filmdeki herkes mutsuzdur aslında. Sanayileşip zenginleşen kasabada her şey "gerektiği gibi" yürümektedir; öncelikli amaç, düzenin korunması ve sürdürülmesidir. Evlilik kararlarına, karı-koca ilişkilerine, kabul günlerine de yansır bu.

Aysel, zengin bir adam olan Recep Bey'in kızı Belgin nişanlanmak üzereyken, edebiyat öğretmeni olarak kasabaya tayin edilir; hatta ısrar üzerine nişan törenine katılır. Recep Bey, damadı Fuat'a üç yıllık kredi açmıştır; Fuat da zeytinlikten elde ettiği yağın tamamını Recep Bey'in fabrikasına vermektedir; özellikle Fuat'ın ablası Fitnat, bu evlilik için can atmaktadır; Recep Bey'in düşüncesi ise ayık gezmeyen oğlu Yavuz yerine Fuat'la işlerini ilerletmektir, kızının da bu evlilik meselesinden pek hoşnut olmadığını önemsemez hiç.

Fuat'la Belgin'in zoraki nişanlılıkları sürerken Fuat'ın Aysel'e gönlünü kaptırması gecikmez, Aysel de buna kayıtsız kalamaz; çünkü o da Fuat'ı sevmektedir. Yetenekli ve entelektüel bir resim öğretmeni olan Bedri'nin denize açılıp intihar etmesi sonrasında daha da yakınlaşırlar. Gizli olarak sürdürdükleri ilişkileri bir süre sonra açığa çıksa da örtmeye çalışmazlar bunu; hatta Fuat, Oğuz Demiralp'in deyişiyle "heroik bir tavırla sevgilisini faytona bindirip kentin bütün sokaklarında dolaştırır. Kendi kentine karşı aykırı aşkını ilan eder. Kendi kentine kafa tutar." (Demiralp, 2009:39) Giovanni Scognamillo'nun vurguladığı "mutsuz ve kaçınılmaz" son değiştirilemez ama.

Fuat'ın ve Belgin'in yakınları, evliliklerini istemektedir ve bunun için her şeyi yaparlar. Kurulu düzen işleyecek, çark dönecektir. Recep Bey'in köşkünde konuklar ağırlanacak, Fuat'ın ailesi feraha kavuşacaktır. "Bütün aşklar üç gün sürer" (İleri, 1983:86) hem, Recep Bey böyle söyler. Aysel başka bir yere atanır, gider; Fuat da nişanlısına döner.

Hep benimle kalacak...

Kırık Bir Aşk Hikâyesi, unutulmayan sahnelerle yüklüdür; bende en çok iz bırakanıysa, Aysel'in oturacağı evle ilişkilidir: Şadiye Hanım'dan boşalan evi görmesi için Aysel'i "eski mahalle"ye götüren okul müdürü, ev sahibi İffet Hanım'la tanıştırır onu. Merdivenden çıkarak üst kata gelen Aysel, salondaki sarmaşığa su verirken bulur Şadiye öğretmeni. Zaten bir o sarmaşık bir de pencerelerde asılı duran perdeler kalmıştır evde. Ayaküstü, duygulu bir konuşma geçer aralarında. Şadiye Hanım 23 yıl çalışmıştır lisede, emekli olmuştur ve memleketine gidecektir. Aysel, uğurlamak için davransa da buna engel olur, onu o odada hatırlamak istediğini söyler. Sözünü ettiğim sahne de bundan sonra gelir işte.

"Eski zaman evleriyle dolu sokaklardan geçtim. Dilerseniz, o evlerin birinin önünde durun, gözlerinizle sevip okşayın onu." (Tarık Dursun K., 2007:71) Tarık Dursun K., *Kokulu Kentler*'inin Ayvalık'a ayırdığı sayfalarında böyle demiştir ya usta bir ressamın elinden çıkmış da sonra canlanıvermiş bir sokağı seyrederken buluruz kendimizi. Doyumsuz bir sokaktır bu; hüzünlü, buruk... Filmi son izleyişimde boğazımın düğümlendiğini, sokağa sarılıp geçmişin tozlarını ciğerime çekmek istediğimi söylemeliyim. O sokak, iyi yazılmış bir romanda ne güzel tasvir edilirdi, kim bilir?.. Ama filmde de kusursuz işlenmiş ve görevini hakkıyla yerine getirmiştir. Bunda, gidenin arkasından su dökme âdetimizin de payı vardır, kuşkusuz:

Odada yalnız kalan Aysel pencereye yönelir, perdeyi aralayarak aşağıya bakar. Aysel'in bakış açısıyla sokağı görürüz. Bir at arabası beklemektedir; Şadiye öğretmen İffet Hanım'la kucaklaşır, müdürle tokalaşır. İffet Hanım bir kova su boşaltır, çekim planı değişir. At arabası uzaklaşırken Şadiye Hanım da arkasından yürümektedir. Yerden yapılan çekimle bu "gitme"yi tam anlamıyla hissederiz. Her ikisi de köşeyi dönerek kaybolurlar. "Birçok filmimde ortak temalar vardır. Bazılarında yolculuk ortak temadır. Birçoğunda, hemen hemen hepsinde yalnızlık ortak temadır." (Yeres, 2006:231) der Ömer Kavur, öyledir de. İçsel yolculuklarla kesişen yolculuklar, yalnızlıklar yansır izleyiciye.

Aysel yukarıda, yalnız kaldığı odanın penceresinden başka bir yalnız kadının gidişine bakmaktadır. İffet Hanım, gözlerinden akan şefkatiyle yapayalnızdır; aslında bir kiracı değil can yoldaşı bulmuştur kendince. Ayvalık'ın dar sokaklarından biri, fon olmanın ötesine geçerek duygunun yansıtılmasında başat rolü üstlenmiştir.

"Filmde özellikle görüntüye yapılan vurgu neyin daha fazla önemsendiğini anlatma açısından kullanılan bir yoldur ve filmin hangi kavramları öne çıkaracağını belli eder." (Toprak, 2011: 29) Seçil Toprak'ın ifade ettiği bu görüşün, Ömer Kavur sineması için ayrıca önem taşıdığını düşünüyorum. *Kırık Bir Aşk Hikâyesi* için de geçerli bu.

Cunda Adası, çam ağaçları, varlığını hissettiren rüzgâr... Bütünüyle bir dekor olmaya elverişli bir yer olan Ayvalık, sokaklarıyla da birçok imkân sunar; dilini özgürleştirir filmin. Sokak çekimleriyle izleyiciye yansıyan görüntü; yol, yolculuk, yalnızlık temalarının izleyicideki çağrışımlarını besleyip durur.

***

Çamlık Gazino Resteurant (son sözcüğün tabeladaki yazılışı böyledir, filmde) yerli yerinde hâlâ, Otel Ankara da öyle. İkisi de 32 yıl önceki nişan töreninden, Aysel-Fuat buluşmasından yadigâr gibi. Yalnız adı değişmiş otelin, yenilenmiş; makyajını tazelemiş de öyle ağırlıyor konuklarını.

Fuat "daha hızlı, daha hızlı" dedikçe, atlar hızlanıyordu; ana cadde tenhaydı, faytoncu şaşırmış mıydı? Aklıma Ece Ayhan gelmiş miydi? Gelmişti. Fayton Pera'dan geçmiş miydi? Ayvalık'tan geçmişti.

Faytoncunun yüzünü görmedim.

Kaynakça:

DEMİRALP, Oğuz, *Sinemasının Aynasında Türkiye*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.
İLERİ, Selim, *Anılar; ıssız ve yağmurlu* (söyleşiyi gerçekleştiren: Handan Şenköken), Doğan Kitap, İstanbul 2002.
İLERİ, Selim, *Hatırlıyorum*, İyi Şeyler Yayıncılık, İstanbul 1996.
İLERİ, Selim, *Kırık Bir Aşk Hikâyesi*, Ada Yayınları, İstanbul 1983.
K., Tarık Dursun, *Kokulu Kentler*, 2. Basım, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2007.
SCOGNAMILLO, Giovanni,*Türk Sinema Tarihi*, 3. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010.
TOPRAK, Seçil, *Selim İleri'de Sinema ve Edebiyat*, MVT Yayıncılık, İstanbul 2011.
YERES, Artun (Derleyen), *65 Yönetmenimizden Yerlilik, Ulusallık, Evrensellik Geriliminde Sinemamız*, Donkişot Güncel Yayınlar, İstanbul 2006.

MEHMET ERTE

RÜZGÂRDA

Gözlerime kan çalan rüzgâr
Yeşilin kırıldığı dağlar
Gözlerimde kırılan
Yeşile kan çalan
Rüzgâr

Ve dağlardan yeşil çalan
Gözlerimden kan
Rüzgâr

Rüzgârda kırılan
Yeşil

1994